

КОНСТИТУЦІЙНІ ПОГЛЯДИ СТАНІСЛАВА ДНІСТРЯНСЬКОГО

КОМАРНІЦЬКА Анастасія Степанівна,
*студентка юридичного факультету
Тернопільського національного
економічного університету*

Конституція є важливим і впливовим інструментом управління суспільством, юридичною основою законодавства держави. Конституція України має найвищу юридичну силу, є базою для прийняття інших нормативно-правових актів. До моменту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року та прийняття нової конституції 28 червня 1996 року, яка з деякими змінами, доповненнями чинна й сьогодні, на її території правове регулювання здійснювалося й іншими юридичними документами. Використання історичного досвіду конституційного процесу на різних етапах українського державотворення – кроки, необхідні для вдосконалення теперішнього основного закону держави. Одним із таких документів є Проект Конституції ЗУНР Станіслава Дністрянського.

Заявлена наукова тема була предметом дослідження істориків держави і права України, зокрема: П. Стецюка, В. Возного, А. Ковалю, М. Бармака, О. Субтельного, В. Ухача та ін. [7]

Метою наукової розвідки є правова характеристика проекту Конституції ЗУНР українського вченого Станіслава Дністрянського.

Станіслав Северинович Дністрянський – видатний український вчений, юрист європейського рівня, громадський діяч [6]. Народився в м. Тернопіль, закінчив юридичний факультет Віденського університету. Його оригінальні наукові дослідження в різних напрямках правознавства не втратили своєї актуальності і в наші дні. Вчений виступав за використання української мови в судочинстві, навчанні та державному управлінні [2]. Деякий час займав посаду депутата Української Національної Ради, двічі його обирали депутатом Державної Ради, був співзасновником Українського Вільного Університету.

С. Дністрянський залишив по собі велику наукову спадщину, зокрема, у галузі цивільного та міжнародного приватного права. Не менш цінними є його дослідження в галузі теорії та філософії права, конституційного права. Станіслав Дністрянський знав декілька мов, тому його праці опубліковані не тільки українською, а й німецькою, польською, французькою та чеською мовами.

Академік С. Дністрянський створив власну концепцію держави і права. Він доводив первинність права та сприйняття народу як окремого суспільного зв'язку, який значно вищий за державу. Після Першої світової війни Дністрянський виступав прихильником ідеї створення національних конституційних держав у Європі, у яких кожен народ та нація мали б право на самовизначення. Звісно, забезпечення прав людини та національних меншин – одна з основних функцій новостворених держав.

Погляди науковця лягли в основу його авторського проекту «Конституції Західноукраїнської Народної Республіки» 1920 року [5, с. 161–185]. Згідно зі згадками вченого, документ був створений за проханням Уряду Є. Петрушевича [3, с. 337]. Конституційний проект С.С. Дністрянського справедливо вважається пам'яткою української політико-правової думки початку ХХ ст. Він складався зі 130 параграфів, об'єднаних у три глави: «Держава і право» (зі вступом і розділами «Людські та громадянські права» та «Народні права»), «Державна влада» (з розділами «Основи державної влади», «Організація народної

волі» і «Виконання народної волі»), «Право народів на самовизначення» [4].

С. Дністрянський наполягав на створенні спеціальної системи захисту конституції з метою уникнення неправомірних та необґрунтованих змін [1]. В основу конституції було закладено принцип свободи: політичної, економічної та особистої. Відповідно до статей конституції ЗУНР є самостійною правовою державою, що ґрунтується на праві. Носіями правопорядку в державі є люди та народності (§1-2) [4].

Для обґрунтування тривалої народної влади в державі мали скликатися Установчі Збори. Право обирати та бути обраним належало громадянам, які досягли 21 року життя (§44). Варто зазначити, що голосування здійснювалося за національностями. Тобто українське, польське, єврейське та німецьке населення обирало депутатів окремо в різних містах (§46). Після розпуску Установчих Зборів, або припинення їх діяльності, законодавча влада переходить до Народної Палати (§55), обраної на 4 роки шляхом загального, прямого, рівного й таємного голосування. Крім створення законів, Народна Палата могла оголошувати війну та укладати мир. Для безпосереднього вираження загального волевиявлення повинні були скликатися Народні Збори, як збори громадян, що мають право голосу (§80) [4]. Цивільними справами мала опікуватися Рада держави. Місцева влада зосереджувалася в окружних, повітових та громадських заступницьких органах, обраних на чотири роки. Важливою була й посада Президента Республіки, претендувати на яку міг громадянин, який досяг 35-річного віку. Він мав очолювати Уряд, представляти державу у міжнародно-правових відносинах, здійснювати головнокомандування збройними силами та право помилювання. Амністія ж належала до повноважень Народної Палати (§94, 97, 98, 100). Президент Республіки мав мати Раду, в якій він би головував і мав вирішальний голос (§102) [5].

Судова система ЗУНР складалася з: звичайних судів (місцевих та апеляційних), Державного Судового Трибуналу та Голови Державної Юстиції. Допускалося створення адміністративних, господарських та інших спеціалізованих судів. Президент призначав суддів пожиттєво [4].

Одним із найцікавіших фактів є віднесення до повноважень Державного Судового Трибуналу, «якому належить верховне правосуддя», права перевіряти закони на відповідність Конституції ЗУНР. Дія закону скасовувалася у разі його неконституційності.

У Конституції зазначалося, що кожна людина має основні громадянські права, що гарантують свободу, рівність, державний захист і піклування (§5). Громадяни ЗУНР мали право на недоторканість особи, недоторканість житла, свободу поселення і пересування, таємницю особистого життя. Серед політичних прав і свобод проголошувались право на створення спілок, виборче право. Економічні права і свободи представлено правом на власність. Проголошувалося право кожного, хто вважав себе скривдженим, на правовий захист держави. Закон повинен накладати точні і виключно необхідні покарання (§8) [4]. Гарантувалося збереження таємниці листів і телеграм (§12). Кожен громадянин мав право на збереження своєї мови та національності (§14). Проголошувалося вільне об'єднання й громадські спілки та подання петицій (§16-17). Якщо говорити про науку, то вона була вільною. Зокрема, запроваджувалося обов'язкове відвідування початкових шкіл (§19). Цивільні професії однаково доступні всім громадянам, незалежно від статі. Загалом, усі були рівними перед законом, не було виключного правосуддя для привілейованих (§25-26). Особлива увага приділялася питанню укладення шлюбів. Вони були моногамними і спиралися на вільне волевиявлення чоловіка та жінки, проте визнавалися і полігамні шлюби іноземців, відповідно до їхнього віросповідання [4].

Стверджувалося, що власність і право спадщини знаходяться під особливим захис-

том законів. За відшкодування кожен повинен поступитися навіть власністю на свої речі, якщо такі дії принесуть користь для суспільства загалом, тобто підуть на загальне благо. Водночас, експропріація могла здійснюватися лише на основі законних підстав. Для підтримки середніх класів у сільському господарстві, промислах і торгівлі у законодавстві було запропонувати провести ефективну земельну реформу [8], шляхом конфіскації великих землеволодінь та їх поділу серед простолоду. Держава здійснювала серйозний нагляд за корисними копалинами та природними силами, придатними для господарського використання.

Окрім прав, у Проекті Конституції ЗУНР йшлося і про обов'язки громадян: проходити військову службу, платити податки.

Отже, процес побудови української правової держави триває протягом століть. Я впевнена, що наша держава «крокує» у правильному напрямку. Станіслав Дністрянський, творець Проекту Конституції ЗУНР, у якому були закладені основи для побудови правової держави, зміг втілити передову політично-правову українську думку періоду боротьби за національну державність. Він мріяв побудувати майбутню західноукраїнську державу, як самостійну унітарну напівпрезидентську демократичну республіку, де визнається людина з її правами та свободами. Не менш важливим був принцип поділу влади на три гілки з метою уникнення узурпації влади в одних руках і перетворення республіки на монархію. Даний принцип знайшов своє місце на сторінках теперішньої Конституції України, прийнятої 28 червня 1996 року.

У цілому, Конституція ЗУНР була побудована логічно і лаконічно, адже базувалася на основах народної ідеї та народного авторитету, де не народ опирається на державу, а держава на народ. Титанічну працю С. Дністрянського вшановано премією, яка заснована у 2003 р. Тернопільськими обласними організаціями Спілки юристів України. Справді, його документ вважають одним із найвищих досягнень української правознавчої думки початку ХХ ст.

Список використаних джерел:

1. Академік Станіслав Северинович Дністрянський: життя і діяльність. *Історія науки, освіти і культури в Україні: традиції і сучасність*: Матеріали VI всеукраїнської наукової конференції молодих вчених, 18-19 квітня 1995. Київ, 1995. С. 14—17.
2. Автобіографія та бібліографія проф. С. Дністрянського. Відень, 4 жовтня 1911 р. ЦДІА у Львові. Ф. 26 Оп. 14. Спр. 2317. Арк. 1—2 зв.
3. Дністрянський С. Загальна наука права і політики. Прага, 1923. Т. 1. 393 с.
4. Конституція Західноукраїнської Народної Республіки [проект Станіслава Дністрянського] (1920 року). URL: <http://constituanta.blogspot.com/2012/08/1920.html>.
5. Стецюк П. Станіслав Дністрянський як конституціоналіст. Львів, 1999. 232 с.
6. Усенко І.Б., Возьний В.І. Дністрянський Станіслав Северинович. В кн.: *Юридична енциклопедія*: Т.2: Д-Й. Київ, 1999. С. 219—220.
7. Ухач В.З. Історія держави і права України: Навчальний посібник (конспекти лекцій). Тернопіль, 2011. 378 с.
8. Ухач В.З. Земельне законодавство ЗУНР, УНР та Української держави: порівняльний аналіз URL: dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/18707.

Науковий керівник: Ухач В.З., к.і.н, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Тернопільського національного економічного університету.

